

Iria Pedreira

M elpómene entre nós

A reelaboración dos clásicos
grecolatinos na dramaturxia
galega contemporánea

EDICIÓNS

laiovento
LAIOVENTO

ENSAIO PESQUISA

Iria Pedreira

Iria Pedreira (Ordes, 1991) é filóloga clásica e doutora en Textos da Antigüidade Clásica e a súa Pervivencia pola Universidade de Santiago de Compostela. O seu labor como investigadora centrouse nos estudos de recepción, na tradición clásica e na influencia das literaturas grega e latina na literatura dramática galega. Como tradutora de textos gregos, publicou as primeiras traducións ao galego de *Caracteres* de Teofrasto (2017) e de *Ión* e *Cíclope* de Eurípides (2021). Está vinculada a diversos proxectos de crítica literaria na rede e colaborou como escritora na obra divulgativa *Ferreñas e Rock and Roll* (2019). Con *Melpómene entre nós* amplía os marcos das súas indagacións sobre a proxección do mundo grecolatino no teatro galego, un traballo que comezou coa súa tese de doutoramento dirixida por María Teresa Amado Rodríguez.

Limiar

Sendo como somos romanos da *Gallaecia* do século XXI, non debe estrañar que o mundo clásico estea presente en todos os aspectos da nosa vida e, por suposto, na nosa literatura desde as súas primeiras manifestacións, sexa en alusións ou en formas e temas herdados e usados máis ou menos conscientemente, como en imitacións ou emulacións voluntarias de obras clásicas polo seu carácter paradigmático e suxestivo. Na época medieval a lírica expresou sentimentos comúns a toda a humanidade cos mesmos tópicos que atopamos na lírica grega arcaica e cun sorprendente parecido formal, mentres que a prosa recolleu contidos da literatura clásica, sobre todo na *Crónica Troiana* e na *Xeral Estoria* de Alfonso X o Sabio. Estas traducións ao galego, superviventes da gran cantidade delas que se fixeron de orixinais latinos, franceses e casteláns, testemuñan un interese pola materia de Troia que vai máis alá do atractivo da propia lenda, pois xa desde antigo se relacionou a orixe de Galicia e Portugal cos gregos, trasladando á costa oeste da Península Ibérica as aventuras dos retornados de Troia e convertendo estes heroes en fundadores das nosas vilas: Odiseo de Lisboa, Teucro de Pontevedra e Diomedes, fillo de Tideo, de Tui.

O Rexurdimento, imbuído polo espírito do Romanticismo e das correntes nacionalistas, nun primeiro momento preocupouse máis por reivindicar a lingua e transmitir as ideas do nacionalismo que pola creación dun rexistro culto, pero aínda así a influencia do mundo clásico está moi presente desde ben cedo, esporadicamente, por exemplo, na poesía de Nicomedes Pastor Díaz, ou de forma recorrente, como en *A Gaita gallega* de Xosé Manuel Pintos, obra singular na que os clásicos son o modelo e paradigma para perfeccionar formas e autoridade para apoiar ideas e desenvolver contidos.

Os autores do Rexurdimento seguiron a tendencia xeral do Romanticismo europeo, dando preeminencia ao mundo grego

sobre o romano. O nacionalismo galego ve en Roma o invasor que asoballou os pobos do noroeste peninsular e na resistencia destes o modelo para facer fronte ao centralismo español. A presenza de gregos en Galicia que a tradición supoñía favoreceu a recorrencia ao helenismo como elemento racial diferenciador para xustificar os ideais nacionalistas, por suposto sen prescindir do celtismo e facendo verdadeiros malabarismos para compatibilizar ambas as dúas teorías. Curros mesmo chega a reivindicar para Galicia o papel de civilizadora do Mediterráneo oriental e Pondal propón a moral aristocrática de Esparta e as virtudes que a adornan como exemplo a imitar para liberar Galicia da situación de sometemento.

No tempo dos epígonos, recuperado xa o galego literario, cumpría ocuparse de enriquecer a calidade da lingua, sobre todo porque a deriva cara a formas populares e mesmo vulgares non favorecían a literatura. Neste empeño destacan os membros da Escola Coruñesa, con Murguía á cabeza, entre os que destaca Florencio Vaamonde. Este escritor, cunha cultura clásica moi superior á dos da súa xeración, consideraba que o galego tiña que percorrer o mesmo camiño que fixeran no Renacemento as outras linguas literarias de Europa acudindo aos clásicos grecolatinos como modelo para enriquecer a súas literaturas. As súas traducións de Anacreonte, Horacio ou Virxilio tiñan como obxectivo crear un *gallaicum carmen* de alto nivel estético e exerceron unha fonda influencia na produción poética do autor.

Na segunda década do século XX as Irmandades da Fala e a partir de 1921 a Xeración Nós encamiñan os seus esforzos na mesma liña, procurando a superación do enxebrismo e o folclorismo e o uso da lingua, ata o de agora reducida case exclusivamente ao cultivo da lírica, en todos os ámbitos literarios. No 1923, a creación do Seminario de Estudos Galegos dá o impulso definitivo a esta tendencia. Boa parte dos seus integrantes coñecían ben a literatura clásica e pola súa formación podían

ler os orixinais latinos e algúns como Otero Pedrayo mesmo os gregos, e a pegada deles é evidente nos seus escritos.

Despois da guerra civil, durante a ditadura franquista e a súa actitude belixerante contra o galego, son os nosos intelectuais no exilio os que mateñen aceso o facho da nosa cultura, mentres aquí esmorecía. A fundación de Galaxia en 1950 marca un cambio de deriva que suporá a recuperación e desenvolvemento da literatura galega en todas as súas formas. Nesta liña continua que chega ata o día de hoxe o mundo clásico segue a estar moi presente na nosa literatura en todas as formas recoñecíbeis de intertextualidade. Os autores atopan na antigüidade grecolatina modelos formais e motivos temáticos inspiradores para as súas creacións, que, lonxe de ser produtos arqueolóxicos desfasados, se integran no presente e contribúen a expresar e entender o mundo que nos rodea. A formación humanística recibida nos seminarios por moitos dos nosos escritores (Noriega, Crecente, Leiras Pulpeiro, Iglesia Alvariño, Rubinos e tantos outros) é sen dúbida un factor importante nesta tendencia.

A continua e abondosa presenza do mundo e as formas e contidos literarios grecolatinos na nosa literatura aínda non tivo a atención que merece por parte dos estudosos, aínda que nos últimos anos a tendencia parece estar a mudar. A investigación das fontes das que bebe a nosa literatura é imprescindible para unha análise atinada, pois o seu uso de maneira consciente e intencionada é clave para a valoración das formas e a correcta interpretación das mensaxes que as obras queren transmitir. Por esta razón recibimos e saudamos con entusiasmo esta publicación, froito de longos anos de traballo e especialización da autora. Ninguén mellor ca ela para abordar a reelaboración dos clásicos grecolatinos no noso teatro, por ser boa coñecedora das técnicas de análise literaria e das fonduras da literatura antiga e por ter de seu a lucidez e perspicacia que este labor precisa.

Melpómene entre nós ofrece o catálogo completo das obras dramáticas de temática clásica do noso patrimonio literario,

determinando as fontes e valorando forma e contido, pero alén diso contextualízalas e identifica os trazos que comparten para identificar tendencias e evolucións. O resultado é este excelente ensaio destinado a ser libro de cabeceira dos estudosos do teatro galego.

Mª Teresa Amado Rodríguez
Universidade de Santiago de Compostela

ÍNDICE

Limiar por María Teresa Amado Rodríguez	7
1. Introducción	11
2. Panorama da literatura dramática galega: contextos históricos e literarios	13
3. Os clásicos grecolatinos na literatura dramática galega	35
3.1. Subgrupos temáticos	51
3.1.1. Obras de tema mítico	51
3.1.2. Obras baseadas nas comedias gregas e latinas	343
3.1.3. Obras de tema histórico	360
3.1.4. Obras inspiradas na filosofía antiga	397
3.2. Principais autores e autoras	406
4. Algunhas notas sobre a recepción da tradición clásica na literatura dramática galega	406
4.1. O drama antigo como alegoría e manifesto	409
4.2. Desmitificación dos referentes clásicos.....	411
4.3. Experimentación e renovación formal.....	414
4.4. A ollada feminina ao mundo antigo	416
4.5. A inclusión no canon da literatura galega: unha materia pendente	420
5. Recapitulación final	427
6. Bibliografía	429